

ДРАГИША П. БОЈОВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА СРПСКУ И КОМПАРАТИВНУ КЊИЖЕВНОСТ

МОТИВ ЛАКОГ ТРКАЧА У СРПСКОЈ ХАГИОГРАФСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

САЖЕТАК. У раду се говори о присуству новозаветног мотива лаког тркача у српским житијима XIII и XIV века. Показује се да мотив потиче из посланица Светог апостола Павла и да га српски писци (Сава, Доментијан и Теодосије) користе у сублимираној варијанти. Формулација мотива је преузета из Доментијановог *Житија светога Саве*, јер на поетизован начин представља Павлову теолошку мисао. Функција мотива је да српске јунаке представи као победнике у трци спасења, што доприноси укупној портретизацији њихових личности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: лаки тркач, житије, Свети апостол Павле, Свети Симеон, Свети Сава, Света Гора.

---

¹ dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Рад је примљен 15. априла 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 22. јуна 2017.

Библијска мисао, у рецепцији српских књижевника средњег века, често је свођена на метафору или симбол, неретко сублимирана у синтагму. То је потреба књижевног исказа, потврда талента српског ствараоца који, уместо цитата, свом читаоцу нуди асоцијацију или алузију на ширу библијску мисао или опсервацију. Такав поступак показује да није увек потребно посегнути за другим цитатом, већ је понекад довољан симбол или метафора, са јасном асоцијацијом на одређено библијско место. Савремени читалац, ипак, није увек у стању да препозна библијску асоцијацију, те из тих разлога му се те асоцијације чине далеким или, у најмању руку, зачуђујућим. Није увек у стању да препозна, на пример, суштину идеје о лаком тркачу или о злој утакмици. Тек кроз читавање аутентичног библијског смисла који прати мисао српског писца о новоме јунаку, до пуног изражаја долази уметничка порука заснована на познатом узору. Средњовековни писац са лакоћом преузима познате идеје, прилагођава их новом контексту, са свешћу да ће их лако препознавати и читалац. Сигурно је то тако било у епоси у којој једно дело настаје. Данас је потребно, и тумачу и читаоцу, много више напора у праћењу и препознавању идеја древног књижевног текста. Тако је, поред узвишеног осећања које прати читање тог текста, неопходно и библијско образовање које се некада подразумевало. Имајући у виду бројне препреке у рецепцији средњовековног текста, одлучили смо се да посебну пажњу посветимо мотиву лаког тркача у српској хагиографској књижевности, чије порекло налазимо у посланицама Светог апостола Павла.

О популарности Светог апостола Павла код српских средњовековних писаца говори чињеница да је он, после Давида и јеванђелиста, најцитиранији библијски писац. Ако би се скор утицаја јеванђелиста поделио на сваког понаосод, онда се намеће закључак да је Апостол Павле најцитиранији новозаветни писац у старој српској књижевности.² Упркос томе, тај утицај није добио адекватну теоријску аргументацију у посебним студијама. Само се повремено и више узредно указивало на значај тог утицаја.³

² Видети до данас непревазиђену књигу Станоја Станојевића и Душана Глумца (1932). Понека нова идентификација библијских места може се наћи у новијим издањима старих српских писаца.

³ Тако Светозар Радојчић, пишући о мотиву љубави у Доментијановом Житију Светога Саве, каже да је Апостол Павле омиљени Доментијанов писац (Радојчић, 1979, стр. 217). Овај велики апостол одлучујуће је утицао и на Доментијанову софиологију (Види: Бојовић, 2014, стр. 569–571).

Он се може истраживати кроз дословне цитате, али и кроз скри-вене алузије. Сложена теолошка мисао Апостола Павла пружила је српским ауторима могућности за стваралачко и селективно коришћење мотива из његових посланица.

Један од мотива који се јавља у српској хагиографској књижевности је и мотив лаког тркача, како га дефинише и користи Доментијан у Житију Светога Саве. Пишући о упокојењу монаха Симеона, Доментијан нас обавештава да је Сава непрестано точио два извора суза: један тужни, а други радосни. Радостан беше јер родитељ његов одлази у царство небеско, а тужан јер је изгубио богоумног учитеља, доброг саподвижника и лаког тркача. На многим другим местима писац назива Симеона учитељем и подвижником, али само овде, апострофирајући жалост читавог монашког братства, помиње лаког тркача:

„А жалост обузе сав збор светих чрноризаца због разлучења Светога, и љубима чеда његова проливаху многосузне изворе, лишшавајући се свога доброга пастира и добромисаоног учитеља. А чудотворца и богосветли пак кир Сава, непрестано точаше различне, радосне и скрбне, изворе суза: радосне, јер виде родитеља свога тако пресавршена сваким врлинама, и гледаше топла молитвеника и великога чудотворца где иде пред њиме у сва спремљена добра, и где хоће да горе, у пребогатога Оца небеснога испуни његове недостатке, а скрбан због лишења доброга саподвижника и лаког тркача и богоумнога учитеља“ (Доментијан, 1988, стр. 99).

У тројству Немањиних атрибута (добри саподвижник, лаки тркач, богоумни учитељ), тркач се издваја преносним значењем и једино он захтева додатно објашњење. Ако пажљиво погледамо Доментијанов исказ, уочићемо да писац пре тога, у карактеризацији Симеоновог лика користи два пута дублете: пастир и учитељ, односно молитвеник и чудотворац. Тек у завршници исказа саподвижнику и учитељу придодаје атрибут тркач, желећи и тиме да нагласи његово значење.

Приметно је да писац овим изразом жели да сугерише да је Немања трчао трку коју је веома лако изнео. Смисао Доментијанове иновације у карактеризацији тркача је да нагласи супериорност Симеоновог подвига, чиме тешкој трци, која се подразумева, супротставља својеврсну антиномију, односно поруку о надмоћи подвига српског светитеља.⁴ После свега могуће је поставити и

⁴ О антиномичности као одлици византијске поетике видети: Аверинцев, 1982.

питање: ко се може назвати лаким тркачем и какву је то трку трчао српски велики жупан и хиландарски монах? Сваки онај, који се уподобио Светом апостоу Павлу и који је, као и он, у тој трци, добар рат ратовао и веру одржао (2 Тим 4,7). Већ у Делима апостолским Свети апостол и јеванђелист Лука доноси сведочење Апостола Павла о путу (трци), која ће се свршити с радошћу и која се завршава кроз непрестано служењу Господу Исусу Христу (Да 20, 24): „Али се ни за што не бринем, нити марим за свој живот, само да завршим пут свој с радошћу и служење које примих од Господа Исуса: да посведочим јеванђеље благодати Божије.“⁵ Зато Апостол може да каже у својим посланицама: „Добар рат ратовах, трку заврших, вјеру одржах“ (2 Тим 4, 7). Апостол Павле ове речи изговара пред крај живота: „Јер ја се већ приносим на жртву, и вријеме мојега одласка настаде“ (2 Тим 4,6).⁶

Притом, он се присећа и оних других трка да би позвао на трку праву: „Не знате ли да они што трче на тркалишту трче сви, а један добије награду. Тако трчите да добијете“ (1 Кор 9, 24).⁷ Ову трку, трку хришћана, отац Јустин Поповић назива трком спасења.⁸ У Посланици Филимону апостол Павле јасно говори о месту и

⁵ Идеја спасоносног пута, која је сродна идеји спасоносне трке, нарочито је присутна у Посланици кир Исаији Димитрија Кантакузина, што додатно указује на снажан утицај Светог апостола Павла на овог писца. Наводимо два примера из Посланице: „Сваким начином си нас, свештена главо, упутио довољно ка стазама доброг и спасоносног пута, делима и речима, купивши обоје у себи богатим даровањем Духа“ (Кантакузин, 55); „Не ленствујмо, браћо, нити одлажимо. Свако по своме путу нека се радо гони да право ходи и непоколебљиво да напредује, увек тежећи доброме“ (Димитрије Кантакузин, 1993, стр. 79). У другом примеру глаголи гонити и ходити асоцирају на закључак о путу на којој се одвија трка спасења.

⁶ Апостол Павле је свој живот и свој пут запечатио мученичком смрћу. Поучне речи упућене Тимотеју припремају ученика да настави исту трку, коју је трчао његов учитељ, свети апостол Павле.

⁷ Апостол Павле асоцира на античке трке. У српској средњовековној књижевности постоји мотив коњских трка, које су део забаве и које представљају антипод духовној користи и наслађивању: „А ову умну и духовну трпезу не износим усред коњских трка, где није прикладно о добрим делима слушати, ни на бучне улице где забављач, махнитајући, штетним бесовским песмама и лажним мудровањем душе сакупљених повређује, јер загађеним и нечистим речима ум њихов скрнавeћи не развесeљава га него уништава; нити онима који често из непромишљености сакупљени, сунцем пржени и ветром и прашином засипани, до краја истрајавају у тим мрским призорима, из лудости их за добро држећи“ (Теодосије, 1988, стр. 234). Види и: Бојовић, 2009, стр. 46–61.

циљу тог спасења: „И трчим према циљу ради награде небескога призвања Божјега у Христу Исусу“ (Фил 3, 14).

Зато се Доментијанова интерпретација Савине перцепције Симеонове смрти заснива и на плачу због одласка онога који је лако истрчао, не обичну животну трку, већ трку у којој је вера одржана: то је кључна порука Доментијановог коментара у којем је Симеона, без двоумљења, могао назвати лаким тркачем. Познато је старцу Доментијану да је та трка тешка, да је она и рат, и борба, и подвиг.⁹ Управо као што каже Апостол Павле: „Бори се добрим подвигом вере, хватај се за живот вјечни у који си и позван, и исповиједао си добро исповиједање пред многим свједоцима“ (1 Тим 6, 12). Управо је велики жупан Стефан Немања био исповедник праве вере, а то је битан услов, као што смо видели, да би се за неког могло рећи да је добру трку трчао. Уз то, Доментијан додаје да је Немања са посебном лакоћом обележио ту трку. Иако је познато да ова трка није лака, напротив – она је тешка, Доментијан неочекивано користи атрибут лаки да би илустровао надмоћ коју је Немања показао у испуњавању хришћанских врлина, као и непоколебљивост у одбрани православне вере. Није реч само о познатом Доментијановом поступку хиперболизације, већ је реч и о пишевој свести и несумњивом убеђењу да је отац његовог учитеља Саве заслужио одлике суверености у трци чије је финале обележено подвигом на Светој Гори.

⁸ „Овај свет је као неко тркалиште, на коме се трчи: кроз грехе – ђаволу, кроз еванђелске врлине – Богу. Сви трче ка ономе што су поставили себи за циљ живота. А хришћани су поставили себи за циљ царство Божје и правду његову (ср. Мт. 6,33). Сви трче томе циљу, али их на путу саблазни ометају, искушења саплићу, страсти упропашћују. И они се стално боре са њима, отимају од њих, да би наставили трчање. Они одбацују свако време, сваку греховну сласт што је за њих прионула. Је ли прионула за њих, и постала им драга као десно око, те их саблажњава, они ископавају то своје десно око и бацају од себе. Ако им је пак постала као десна рука, и саблажњава их, они отсецају ту своју руку и бацају од себе, само да би несметано наставили трку спасења“ (ср. Мт. 5, 29–30). Види: Јустин Поповић, 1983, стр. 114.

⁹ Стиче се утисак да се понекад заборавља ко су писци српских житија, какво духовно искуство имају и на којој литератури су образовани и васпитани. Нарочито то треба истаћи када се говори о Доментијану, јер је његово дело управо израз једне неслућене и недовољно објашњене предањске синтезе. То дело је истовремено израз пишеве загледаности у векове хришћанске књижевности. Зато Доментијана не можемо видети само као ученика Светога Саве, већ је он ученик и оних невидљивих учитеља, који су, иако одавно упокојени, учитељи читаве васељене.

И у Савином *Житију свештога Симеона* сам Симеон, у *Молишви цару славе*, изговореној пре одласка на Свету Гору, моли Господа да оконча трку:

„Цару славе, једини бесмртни, Оче неба и крепости, и који промислом своје доброте нећеш да погине ниједан човек, него да се сви спасу, не остави мене да погинем! Јер знам да је велика милост твоја на мени и сада те, Владико, молим, дај ми да скончам ову трку!“ (Свети Сава, 1988, стр. 107).

Основна мисао молитве је мисао о спасењу, које се остварује само трком и победом вере у тој трци. Нимало случајно, Симеон означава Свету Гору као место на којој ће се окончати трка спасења. Пандан овој мисли налазимо у првом делу житија. Реч је о Немањиним потенцирању пролазности живота (у беседи приликом абдикације) преко богослужбених стихова библијског порекла: „Кратак је пут којим течемо, живот наш је дим, пара, земља и прах; за мало се јавља, а убрзо нестаје“ (Свети Сава, 1988, стр. 101).¹⁰ Таква свест изводи јунака житија у нови простор, у Свету Гору, на којој ће он, монашким подвигом, дати прави мисао сопственој трци спасења. Зато је његова молитва и упућена „Цару славе“, који хоће да сви људи буду спашени.

На исту трку, у Теодосијевој интерпретацији, изашао је и Свети Сава побегавши из Србије у Свету Гору. Писмо родитељима, из Теодосијевог *Житија свештога Саве*, о томе сведочи:

„Немојте ништа тужити за мном, нити ме оплакивати као погинула, рече, него боље да Бога молите, молим, не бих ли како молитвама вашим добро свршио трку моју на коју изађох“ (Теодосије, 1988, стр. 114).

Оно што је заједничко свим местима је наглашавање да тек живот на Светој Гори означава праву трку. Као што Симеон тек пред одлазак у Свету Гору, након замонашења, говори о окончању трке, тако и Сава потенцира да је тек одласком у Свету Гору изашао на чувену трку. Очигледно да место подвига, где се тражи подвиг већи него у свету, постаје право поприште трке о којој говори и Свети апостол Павле. Симеонова молитва (у Савином Житију светог Симеона) упућује на мисао да је скончање трке једино могуће на Светој Гори. Доментијан користи тек упокојење Симеоново на Светој Гори као повод да означи Симеона као „лаког тркача“.

¹⁰ Реч је о стихире стиховној у петак на вечерњи, гласа трећег, из Октоиха. Види коментар у књизи: Свети Сава, 1988, стр. 179. Види и: Јак 4, 14.

И Теодосије простор Свете Горе користи да Свети Сава, кроз писмо родитељима, експлицитно искаже да је управо то место на којем се може окончати трка на коју је изашао. Све то сугерише на закључак да ова трка има своју посебну духовну димензију и да је њен успешан завршетак условљен очувањем и победом праве вере, а Симеон и Сава су њени корифеји. Нимало случајно, у свим наведеним примерима из житија, Света Гора се узима као место могућег тријумфа у трци коју трче Симеон и Сава.

У интерпретацији српских писаца, кроз примере монаха Симеона и Саве, жели се управо нагласити чињеница да ову трку, како је представља апостол Павле, најбоље могу изнети они који је трче „уском стазом“ монашког подвига. Тиме монаси Симеон и Сава постају пример свима онима у српскоме роду који ће изаћи на духовно тркалиште. И не само то, српски писце желе посебно да нагласе улогу и надмоћ монаха у тој трци, при чему предњачи Доментијан назвавши монаха Симеона лаким тркачем. Ова синтагма представља химну и похвалу Симеону, изречену само у две речи. Атрибут *лаки* дао је посебне обресе оном тркачу каквог је представио Апостол Павле у својим посланицама.

ИЗВОРИ

Нови завјет (2012). Свето писмо. Нови завјет Господа нашег Исуса Христа. Превод комисије Светог архијерејског синода СПЦ, Београд: Библијско друштво Србије

Свети Сава (1988). *Свети Сава. Сабрани списи*. Београд: Просвета, СКЗ

Доментијан (1988). *Доментијан. Живот светиога Саве и Живот светиога Симеона*. Београд: Просвета, СКЗ

Теодосије (1988). *Теодосије. Житија*. Београд: Просвета, СКЗ

Теодосије (1988). *Теодосије, Службе, канони и Похвала*. Београд: Просвета, СКЗ, Београд

Димитрије Кантакузин (1993). *Списи Димитрија Канџакузина и Владислава Грамашика*. Београд: Просвета, СКЗ

ЛИТЕРАТУРА

Аверинцев, С. С. (1982). *Поетика рановизантијске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.

Бојовић, Д. (2009). *Тријеза Премудрости*. Београд: Рашка школа, Ниш: Центар за црквене студије.

Бојовић, Д. (2014). *Доментијан и софиологија Светиога апостола Павла*. Гласник – службени лист СПЦ, 10, 569–571.

Поповић, Ј. (1983). *Тумачење њосланица Прве и Друге Коринћанима Свеиої айосиола Павла*. Манастир Ђелије.

Радојчић С. (1979). Лик светога Саве у Доментијановом Животу и подвизима архиепископа све српске и поморске земље преподобног оца и богоносног наставника Саве. У: В. Бурић (ур.), *Сава Немањић - свеији Сава. Исиорија и ѡредање (215-221)*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Станојевић С., и Глумац Д. (1932). *Св. Писмо у нашим сиарим сиоменицима*. Београд: Српска краљевска академија.

DRAGIŠA P. BOJOVIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ, FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF SERBIAN AND COMPARATIVE LITERATURE

SUMMARY

SWIFT RUNNER IN SERBIAN HAGIOGRAPHIC LITERATURE

The paper explores the motif of swift runner from the New Testament in Serbian 13th and 14th century hagiographies. The motif, which comes from the Saint Paul's *Epistles*, was used by the Serbian writers (Sava, Domentijan and Teodosije) in its sublimed variant. The term has been borrowed from *The Life of Saint Sava* by Domentijan as it represents poeticised theological thought of Saint Paul. The purpose of the motif is to present the Serbian heroes as winners in the race for salvation, and as such it contributes to the overall portrayal of their personalities.

KEYWORDS: Mount Athos, Saint Sava, Saint Simeon, Saint Paul, hagiography, swift runner.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).